

О. Вербова

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО КУПЕЦЬКО-ПРОМИСЛОВОГО СТАНУ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Анотація. Стаття окреслює основні ідейно-політичні та практичні засади витворення купецько-промислового стану у міжвоєнній Галичині. Акцентується увага на тому, що цей досвід є актуальним у контексті витворення сучасної моделі реформ в Україні.

Розгляд проблеми, що визначена у титулі, почнемо, як це не дивно, із аналізу сучасного стану та перспектив економічних реформ в Україні. Безумовно, що філософська візія трансформації кризової посттоталітарної української економіки передбачає гегелівську діалектику разом із емпірикою подібних реформ, взяту із контексту цивілізованих держав, із серйозною увагою на безпрецедентність "українського шляху", котрий полягає у тім, що : по-перше, Україна державна, починаючи із часів Київської Русі, ховала в собі оригінальні засади господарства, які значно пізніше (а, власне, у часи переходу Європи до фази індустріального суспільства, себто, після великої революції у Франції та менш гучних європейських революцій, що були ідейно підготовлені Просвітництвом) були окреслені, як економічна половина доктрини лібералізму. Маємо на увазі домінуючий феномен приватної власності, що, за певним винятком, завжди супроводжувала державну історію України;

по-друге, мусимо зважити на далеко не осяжну, хоча дуже поширену у сучасних розвідках, проблему української ментальності, котра нерідко трактується як перепона на шляху до усталення української ринкової моделі на європейський зразок. Зрозуміло, що ментальність майбутньої української політико-державної нації сплюндрована за кілька століть іноземного поневолення та, мабуть, найбільше у часи більшовицького тоталітаризму, який винищив дощенту українську державотворчу еліту; по-третє, акцентуючи увагу на незнищенності українського інтелектуального потенціалу, який, як засвідчує наша історія, не вдалося зліквідувати ні західним,на , особливо, північним наїзникам. Можемо спрогнозувати ймовірність осягнення Україною не тільки постіндустріального етапу (який, зрештою, вже є минулим етапом ліберальної цивілізації), а й стану інформаційного суспільства, що з неодмінною перспективою людської еволюції. Підставою для такого висліду служить ретроспективний аналіз феномену українського індивідуалізму, як споконвічної етнічно-ментальної риси, що "супротивиться стадності", хоча й дуже легко впливається у найрізномірніші громадські форми й інтереси¹, котрий попри свою бівекторність (маємо на увазі європейські та євразійські впливи.-Автори.), має в своїй основі інтегральне загальноукраїнське ядро². Об'єм наукової статті, на жаль, не дозволяє нам хоча б коротко зупинитися на великоукраїнському досвіді, тому зосередимося лише на досвіді творення нового соціального стану українського приватного купецтва Галичини міжвоєнного періоду, що своїми торговельними і промисловими підприємствами причинився до українізування наших міст і містечок та збільшив ряди національно свідомого міщанства, цього середнього стану, без якого не можна говорити про повне життя народу³. Принагідно зауважимо, що ліберальна доктрина сучасної демократії одним із пріоритетів визнає, власне, пріоритет формування середнього стану кожної державної нації як соціальної бази, котра б забезпечила успіх демократичних реформ. На початку 20-го століття західноукраїнська міська торгівля знаходилася, передусім, у руках європейського, польського, а також австрійського і німецького купецтва

(найбільшими серед них були Губнер, Вінклер, Штадтмюлер, Майнль, Рідль і багато інших), яке було вже на той час частково сполонізоване, та, відчасти, вірменських купців. Як справедливо зазначає чи не єдиний дослідник історії українських купців і промисловців на західноукраїнських теренах Володимир Несторович, у той час купців українців було "дослівно українці" через те, що "праця купця уважалась у нас чимось принизливим. Проте, активне пробудження української нації понукало до необхідності опанування і цієї вкрай важливої економічної ділянки державотворчого процесу"⁴. Духовною настановою звучать слова із Пастирського Листа 1899 р. митрополита А. Шептицького: "Хай будучі покоління візьмуть у свої руки торгівлю і промисел. Бо завжди бідний є той народ, який не має свого промислу і торгівлю якого ведуть чужинці"⁵. Першою спробою організаційного згуртування українських купців Галичини та Буковини слід вважати їхній з'їзд у Львові 12 лютого 1906 р., текст ухвали якого був видрукований у статті Євгена Бориса "Перед п'ятдесяти роками", опублікованої в "Календар Альманасі" Об'єднання Українських Канадійських Підприємців і Професіоналістів у Торонто 1957 р. З'їзд доручив купцям вести ділове листування українською мовою, вступати в члени українських установ, жертвувати на національні цілі, пропагувати серед молоді торгівельні професії, "приміщувати на практику охочих" та "складати на основний фонд по 10 крон"⁶. Неприятливі умови не дали можливості для реалізації ухвалених рішень з'їзду, і купецька спілка українців до першої світової війни не була створена.

Невдача визвольних змагань та окупація Галичини Польщею не зламали державотворчого духу українства. Без надії на будь-яку допомогу з боку польського уряду українські патріоти, переважно учасники визвольних змагань, засобами кооперації та організації приватного купецького і промислового руху змогли повернути віру народу у самого себе, у свої власні сили. Ілля Витанович зазначає: "Сама політична боротьба, продовжування її дуже обмежених легальних форм в посталій таємній революційній організації УВО не могли мати успіху без організації громадсько-економічної самопомоги. Без неї й політична боротьба могла переходити в акти розпуки, які давали б ворогам нагоду репресувати населення та далі його винищувати"⁷. Зразу після того, як у березні 1923 р. Рада Послів затвердила завоювання Галичини Польщею і листопада цього ж року відбулися організаційні сходи Союзу Українських Купців, які обрали головою Євгена Матриця, його заступником Р.Зубика, секретарем Д.Конюха і скарбником М.Лазорка. Львівська воєводська влада проте обмежила діяльність СУК на території трьох воєводств: Львівського, Станіславського та Тернопільського. 2 листопада 1924 р. у домі Львівського "Міщанського Братства" було скликано перші загальні збори Союзу, у яких взяли участь 54 купці, що були делегатами від кількох повітів та міст Галичини. Цікаво, що навіть вороже настановлений до українців польський часопис "Земля і Наруд", видавцями якого були три відомі україночери, професори Львівського університету Грабський, Ромер і Буяк, помістив статтю, у якій відзначалося, що поряд із "головним мотором українського господарського поступу кооперацією" політичний провід українців намітив програму, подібну до програми польських "ендиків", а саме:

"Творити власне міщанство, точніше власний купецько-промисловий стан". Часопис підкреслював важливу думку про те, що "акцентування приватно-господарського руху не є одночасно запереченням кооперативного напрямку. Кооперація має даліше розвиватись, але господарським піонером та передовсім національнополітичним чинником має бути ідейно освідомлений приватний підприємець"⁸.

Про важливість творення власного купецько-промислового стану писав у газеті "Діло" відомий політичний діяч Степан Баран. Його стаття, що носила назву "Чи справді

попелюшка?", містила аналіз та оцінку процесу творення цього стану, який автор називає "найціннішим повоєнним здобутком". Автор статті зауважує, що в ході історичних подій українці втратили міщанство. Залишилися рештки зубожілих ремісників, а в менших містах і містечках та в передмістях - бідні і безпросвітні міщани-хлібороби, які були позбавлені "духа підприємливості". "Повільне відродження нашого міщанства в Галичині, - пише С.Баран,- приходить у повоєнному лихолітті. Організуються ремісники не лише у Львові, але й на провінції у своєму становому Товаристві"Зоря". "Рідна школа" засновує кілька доповнюючих фахових шкіл для вишколу ремісничого доросту. Розвивається і розбудовується торговельна школа у Львові, і її посестра у Яворові"⁹. Дуже важливим, на наш погляд, є те, що утвердження самостійної української торгівлі та промислу в умовах польської окупації відбувалося неподільно із розвитком освіти. "Рідна Школа" розглядала ріст українського підприємництва як "основу нашої національної економічної самовистарчальності" та "тверду підставу всебічного культурного і духовного народу"¹⁰.

Велику роботу у справі фахової освіти проводив часопис Союзу Українських Купців і Промисловців "Торговля і Промисл", який подавав на своїх сторінках чимало фахового матеріалу та рекомендацій для українських приватників. Проте зрозуміло, що це не могло замінити добре налагодженої системи фахового навчання. Отож, Рада СУКП вирішила влаштувати бранжеві (галузеві) курси у Львові, які почали діяти на початку 1937 р. Курси охоплювали навчання у 9 галузях торгівлі: споживчій, гастрономічній, текстильній, галантерійній, шкіряній, залізній, косметично-фарбярській, топливній і книгарській. Протягом цього року свідоцтва про фахову підготовку на курсах у Львові було вручено 225 слухачам, які приїхали не тільки з Галичини але й з Волині, Лемківщини та Холмщини¹¹.

Окрім курсів, було налагоджено й цілу систему торговельного шкільництва. Найстарішою і найбільш заслуженою була львівська"Торговельна Школа", згодом перейменована на "Купецьку Гімназію". Важко переоцінити ту роль, яку відіграла в розвитку національного підприємництва у міжвоєнний період українська преса. Чи не найбільше тій справі прислужився вже згадуваний вище друкований орган СУКП "Торговля і Промисел", незмінним редактором якого був Володимир Несторович. Перше число часопису з'явилося 1 жовтня 1894 р., а останнє - 15 серпня 1939 р., загалом же вийшло 118 номерів цього українського видання. Серед постійних авторів часопису зустрічаємо таких поважних публіцистів та діячів, як Баран, К.Левицький, В.Щурат, а також С.Біляк, І.Вислоцький, І.Грицай, Я.Гайвас та багато інших. Важливо, що "Торговля і Промисел", як і СУКП, виступали оборонцями професійних інтересів та від надмірних податків, як і від репресій, що чинили польська поліція, адміністрація та судові органи. Велику роль відіграв часопис у справі вироблення ідеологічних засад молодого українського купецтва та підприємництва. В.Несторович згадував: "Поставивши собі за один із найважливіших обов'язків нашої газети не тільки давати читачу побільше фахових інформацій, але водночас і виховувати їх - ми обговорювали в окремих статтях справи, що ними повинні були зацікавитись наші купці чи промисловці"¹². Про доволі помітний успіх українського підприємництва в умовах польської окупації засвідчує статистика того часу. За підрахунками В.Несторовича, всіх українських підприємств перед другою світовою війною налічувалося на території польської держави 14.600, із них 12.000 на етнічних українських територіях, в тому числі 3000 кооперативів та 9000 приватних підприємств, які займалися переважно торгівлею¹³. У 1939 р. "Торговля і Промисел" писала:"9000 купців-українців! Яка сила, коли б вона в цілості об'єднана організаційно і пов'язана діловими інтересами! Який багатий торговельними станицями роздільний апарат! Які колосальні можливості для розвитку рідного виробництва! Який ринок збуту, обслуговуваний рідним купецтвом!"¹⁵.

Summary. The article underlines the main ideological and political of creation of merchant and manufacturing class in the interwar Galicia. This experience is vital in the context of construction of reorganization in Ukraine.

Список літератури

1. Липа Ю. Призначення України. - Нью-Йорк, 1953. - С. 189.
2. Вербова О. Досвід кооперативного руху в Східній Галичині у міжвоєнний період у контексті сучасних реформ в Україні//Тернопілля-95: Регіональний річник.- Тернопіль, 1995.-С.77-80.
3. Несторович В. Українські купці і промисловці в Західній Україні 1920-1945.- Торонто; Чікаго, 1977.- С. 6.
4. Там само.- С. 16.
5. Витанович І. Соціальні та економічні ідеї у змаганнях галицьких українців на переломі ХІХ І ХХ віків //Наукові Записи Українського Технічного-Господарського інституту. - Нью-Йорк, 1970.- Т. 21.- С. 69.
6. Несторович В. Назв. праця.- С. 17-18.
7. Витанович І. Історія українського кооперативного руху.- Нью-Йорк, 1964.- С. 321.
8. Несторович В. Назв. праця. - С.152.
9. Діло.- 1936.- 29 грудня.
10. Торговля і Промисел.- 1935.- 15 червня. - С. 6.
11. Несторович В. Назв. праця.- С. 129-132.
12. Там само.- С. 154.
13. Там само. - С.247.
14. Торговля і Промисел.- 1939.- 15 червня. - С.1.
15. Там само.